

умовиводи та загальні висновки. Операційний компонент готовності полягає в оволодінні студентом системою практичних дій та вмінь, пов'язаних з виконанням самостійної роботи. Рефлексивний компонент готовності полягає в самооцінці своєї підготовленості та відповідності отриманих результатів професійної діяльності запланованим.

Висновки... Отже, перспективи подальших досліджень вбачаємо в реалізації теоретичного аналізу структури психологічної готовності студентів до розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів у процесі навчальної діяльності і проведення експериментального дослідження на реальній вибірці студентів.

Література

1. Дяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск, 1976. – 174 с.
2. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л.В.Сохань, І.І.Єрмакова, Г.М.Нессен – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
3. Зміст і технології шкільної освіти: Матеріали звітної наукової конференції інституту педагогіки АПН України 28-30 березня 2000р. – К.: Пед. думка, 2000. – 116с.
4. Левитов Н.Д. О психических состояниях человека. – М., 1964. – 344 с.
5. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці. – К., 1989. – 48 с.
6. Психологічні аспекти гуманізації освіти: Книга для вчителя / За ред. Г.О. Балла. – К. – Рівне, 1996. – 128 с.

Анотація

У статті проводиться аналіз структури готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку пізнавальних інтересів учня, вводиться поняття такої готовності через систему педагогічного забезпечення, яка включає: інформаційне забезпечення, підготовче забезпечення, організаційно-комунікативне забезпечення та рефлексивне забезпечення. Дана публікація містить перелік та характеристику компонентів готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку пізнавальних інтересів учня.

Аннотация

В статье проводится анализ структуры готовности будущих учителей начальных классов к развитию познавательных интересов ученика, вводится понятие такой готовности с помощью системы педагогического обеспечения, которая включает: информационное обеспечение, подготовительное обеспечение, организационно-коммуникативное обеспечение и рефлексивное обеспечение. Данная публикация содержит перечень и характеристику компонентов готовности будущих учителей начальных классов к развитию познавательных интересов ученика.

Подано до редакції 21.02.2008.

© 2008

Ремньова А.Г.

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний етап світового розвитку складний та суперечливий. Він характеризується посиленням соціальної мобільності, міграції, розвитком контактів усіх рівнів, змінами ціннісних орієнтирів. Водночас в усіх сферах життя спостерігаються факти підвищення рівня агресії, нетерпимості до чужих думок, до представників іншої віри чи культури. Враховуючи досвід історії ХХ століття, коли людство неодноразово стояло на межі повного знищення через світові війни та глобальні екологічні катастрофи, перед новим поколінням постала проблема самозбереження та безпечного співіснування в полікультурному середовищі. Вирішення цієї проблеми – створення стабільного і безпечного світу – потребує осмислення з боку політиків, філософів, психологів і педагогів. Адже для цього потрібно сформулювати у громадян нашої планети єдині моральні настанови, які б забезпечували стійке мирне співіснування. Серед них одне з пріоритетних місць посідає толерантне ставлення до прав та інтересів усіх народів і націй. Тому проблема виховання толерантної особистості є однією з важливих проблем сучасної педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Загальні питання методології і теорії виховання учнівської молоді в дусі миру та взаєморозуміння розроблено в працях вітчизняних та зарубіжних учених (О.Асмолов, І.Бех, А.Головатенко, О.Безкоровайна, А.Сиротенко, О.Сухомлинська, В.Пивоваров, С.Мітіна). Поступово виник новий напрямок в педагогічній науці – педагогіка толерантності. В російській науці першим про це написав відомий педагог В.Тишков.

Сучасна українська школа і педагогічна наука розглядають виховання учнів у дусі толерантності як одну з найважливіших проблем педагогіки миру в загальній системі виховання підростаючого покоління. Аналіз праць учених Е.Антипової, І.Беґа, Г.Балла, О.Гриви, Є.Бистрицького, Л.Завірюхи, Н.Пастушенко, П.Степанова, О.Швачко дозволяє зробити висновки, що кожен з них по своєму розглядає різні аспекти толерантності, досліджує методологію і теорію виховної роботи учнівської молоді в сучасній шкільній практиці.

У методиці навчання історії інтенсивно розробляються інтерактивні методи та технології навчання, детальний аналіз яких подає у своїй монографії К.Баханов, прийоми формування толерантності на уроках історії пропонує М.Шимановський і О.Мокрогуз, як розвивати критичне мислення на уроках історії досліджує М.Шеремет.

Але разом з тим, аналіз наукової літератури, присвяченої проблемам толерантності, показує, що в Україні ще недостатньо матеріалів з розробки проблем толерантної педагогіки, хоча чимало позитивних напрацювань з досвіду роботи вчителів, вихователів, викладачів, науковців, досягнення яких можна вивчати, узагальнювати і поширювати.

Формулювання цілей статті... Мета цієї статті полягає у з'ясуванні того, які методи і прийоми навчання в найбільшій мірі сприяють вихованню толерантної особистості підлітка у процесі вивчення історії в загальноосвітніх навчальних закладах України. У методологічному плані ми спирались на один з найважливіших міжнародних документів – Декларацію принципів толерантності (Париж, 1995), яка надає перевагу у розвитку ідей толерантності саме системі освіти та вихованню.

Виклад основного матеріалу дослідження... Поняття “толерантність”, яке набуло широкого вжитку завдяки зусиллям ЮНЕСКО в галузі нормалізації міжнародних стосунків, на жаль ще являється не повністю визначеним і по різному трактується в різних мовах та культурах. В російській мові його було перекладено як терпимість, а пояснення цього терміну передбачає насилля над собою, стримування негативних проявів поведінки. В англійській мові толерантність означає “здатність без протесту сприймати особистість чи річ”, у французькій – “повагу свободи іншого, його образу мислення, поведінки, політичних і релігійних поглядів”, в арабській мові – “прощення, полегкість, поблажливність, м'якість, прихильність, терпіння до інших”.

В українському педагогічному словнику толерантність подається як терпимість до чужих думок і вірувань.

Таким чином, поняття толерантності неоднозначне в різних культурах і залежить від історичного досвіду, культури і традицій різних народів. Це значною мірою і обумовлює розмаїття оцінок феномену толерантності, думок, підходів щодо його понятійного визначення. Зустрічаються непоодинокі твердження, відповідно з якими толерантність, як поняття, не несе позитивного навантаження, формує установку на пасивність, на аморфність, на відмову від активних дій, вчинків, нічого не пропонуючи натомість. Іноді толерантність ототожнюють з байдужістю, індиферентністю, інтерпретують її як тактичний хід невпевненого у своїх силах, переконаннях, орієнтаціях суб'єкта комунікації, як форму терпеливого упокорення.

Однак такого роду твердження – це результат поверхневого аналізу самого поняття “толерантності”. Справді, при такому підході уже в самому понятті можна побачити “відтінок зневаження: коли щось терплять” певною мірою ігноруючи якщо не наявність цього “щось”, то, принаймні, його сутність. Толерантність не дає підстав вважати, що вона орієнтує на пасивність. Навпаки, вона передбачає активність позицій суб'єктів взаємин. І ця активність виявляє себе в рівноправному, взаємному діалозі індивідів чи їх спільнот. Там, де йдеться про діалог, навряд чи варто вести мову про пасивність. Таким чином, толерантність формує позицію активності, кличе до встановлення духовного зв'язку з інакшістю. Це – перехід від недовіри і настороженості до розуміння іншого, його позиції, суті його системи світоглядних координат. Отже, толерантність не можна вважати проявом байдужості.

В “Декларації принципів толерантності” поняття толерантності пояснюється як принцип “поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості... Толерантність – це єдність в різноманітті... Толерантність – це передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини” [3, с.9]. Тобто, – це своєрідне переборювання нетерпимості, несприйняття “чужого”, інакшості на рівні власної совісті, вияв поваги і розуміння “чужої правди”, істини, думки, іншого світосприйняття, іншого бачення проблем і шляхів їх розв'язання.

Але разом з тим, толерантність не передбачає терпимого ставлення до дій, що наносять шкоду правам і свободам людей, моральному клімату суспільства. Отже, ми будемо розглядати толерантність як повагу і визнання рівності, відмову від домінування і насильства, визнання багатомірності і багатоманітності людської культури, норм, вірувань і відмову від зведення цієї багатоманітності до якоїсь однієї точки зору.

Практична значущість толерантності в сучасному світі є очевидною і сьогодні вона являється однією з найважливіших цінностей світової культури. Поряд з тим толерантність розглядається сучасними вченими і як соціальна цінність, і як принцип людських взаємовідносин, і як особистісна якість. Одним з шляхів виховання толерантності є “розробка навчальних методик для формування толерантності на систематичній і раціональній основі, розкриваючи культурні, соціальні, економічні, політичні та релігійні чинники нетерпимості, що призводять до насильства і відчуження” [3, с.11].

Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновки, що толерантна особистість – це людина, яка усвідомлює себе частиною цілісного світу, і водночас розуміє, що всі люди є різними, виявляє повагу та сприймає інші точки зору, але при цьому не відмовляється від своїх переконань і визнає таке право за іншими. Толерантна особистість має певні складові (когнітивну, аксіологічну, інструментальну та якісну). Критеріями толерантності є такі інтегративні характеристики особистості як: терпимість, емпатійність, комунікативність, емоційна стабільність, соціальна активність, достатній рівень культури та освіти; достатній рівень розвитку мислення [2, с.17].

Ми вважаємо, що особлива роль у формуванні толерантної свідомості належить такому шкільному предмету, як історія. Розглядати історію сьогодні як тільки навчальний предмет, як накопичення фактів і подій без

засвоєння загальнолюдських цінностей, без формування критичного мислення учнів, вже неможливо. Але не слід забувати, що курс історії давав можливість політичному керівництву будь-якої держави впливати на процес виховання молоді з бажаними політичними поглядами. Майже в кожній країні світу в угоду інтересам правлячої верхівки в шкільних курсах історії спостерігалось перекручування фактів, тенденційне висвітлення історичних подій. І навіть якщо в результаті такого підходу покращувалось патріотичне виховання, водночас зростали шовінізм, нетолерантність, неспроможність до об'єктивного аналізу подій минулого.

На сучасному етапі в нашій країні вимоги до викладання історії кардинально змінились. Нова програма передбачає навчати учнів розрізняти факти та їх інтерпретації; аналізувати різноманітні види інформації; бачити інші точки зору, поважати чужі думки. Критерієм оцінки навчальної діяльності учнів є сьогодні не стільки обсяг матеріалу, що залишився в пам'яті, скільки вміння його аналізувати, активно використовувати в нестандартній ситуації, вміння самостійно здобувати знання. Відбір змісту програмного матеріалу дещо змістився у напрямку формування таких загальнолюдських цінностей, як гуманізм, Батьківщина, права і свобода людини, людина, сім'я [6, с.3]. Але поряд з цим ще недостатньо приділяється уваги вихованню толерантної особистості.

У Національній Доктрині розвитку освіти України підкреслюється, що сучасна молодь повинна мати не тільки необхідні знання, але й компетентності для інтеграції в суспільство на різних рівнях [4, с.1]. А толерантність є одним із чинників, який пронизує собою ключові компетентності особистості і як якісна риса особистості дозволяє успішно взаємодіяти, співробітничати і вирішувати конфлікти з іншими.

Шкільна історія завжди є предметом громадського обговорення і протистояння, бо цей предмет висвітлює дуже вразливі питання, породжує суперечки і емоції. Тому суперечливі питання слід обережно і толерантно обговорювати на уроках історії. Але для цього вчителю історії важливо правильно обрати метод, засіб чи технологію навчання.

На наш погляд, найбільш ефективними методами у вихованні толерантності на уроках історії можуть бути такі методи, як: ігровий метод, метод проектів, дискусії, дебати та інші інтерактивні методи. Відмінність цих методів від традиційних, які пов'язані з переважно репродуктивною діяльністю учнів і авторитарним стилем керівництва навчальною діяльністю, дозволяє не тільки розвивати творчий потенціал учнів, а й виховувати толерантну особистість з розвиненими якостями: відповідальністю, незалежністю, адекватністю самооцінки, готовністю до ризику, творчістю.

Розглянемо виховний потенціал ігрового методу навчання, зокрема рольової гри, яка може дати можливість учням вивчати різноманітні історичні факти чи події крізь призму окремої особистості (видатної чи пересічної). Оскільки толерантна особистість – це особистість творча, критична, самостійно мисляча, соціально гнучка, то саме рольова гра дає можливість вплинути на формування цих якостей. Виконуючи різні соціальні ролі, учні вчаться не тільки розглядати історичний процес з різних позицій, але й усвідомлюють цінність кожної точки зору, за виключенням антигуманної, а це в свою чергу вимальовує достатньо широку об'єктивну картину історичних реалій і формує громадянську толерантність. Завдання вчителя при використанні цього методу полягає в тому, щоб допомогти учням знайти і всебічно використати історичні джерела з даної проблеми, а не давати готові відповіді чи вимагати від учня приєднатися до однієї з точок зору.

Застосування ігрового методу на уроках історії також має позитивний емоційний вплив на учнів, оскільки він являється своєрідним психологічним містком до розуміння інших людей і, водночас, засобом для самопізнання. В учнівському колективі такий метод сприяє взаєморозумінню та подоланню конфліктів.

Організація навчання за допомогою методу проектів, який набуває застосування у сучасній українській школі, також сприяє вихованню толерантної особистості учнів. Цей метод не тільки допомагає розвинути творчі здібності майже кожного учня, але й виховати таку необхідну якість толерантної особистості, як самостійність. Адже учні практично на всіх етапах роботи над проектом працюють самостійно: висувають проблему для розв'язання, проектують те, чим мають займатися, самі виконують проект, керуючи власною діяльністю і захищають саме таке його виконання. Під час організації роботи над проектом вчитель лише координує роботу учнів і допомагає у пошуку джерел, а це в свою чергу вимагає від нього обережності і толерантності у співпраці зі своїми вихованцями.

Метод проектів розвиває навички колективної співпраці, яка неможлива без толерантних стосунків всіх учасників проекту для виконання спільної творчої мети. Отже, цей метод надає змогу формувати такі якості толерантної особистості, як повага один до одного, самостійність, творчість, відповідальність. Теми проектів на уроках історії можуть бути різноманітними: "нотатки мандрівника" ("листи", "щоденник"), які пишуться від імені історичної особи або від першої особи – учасника мандрівки ("Мандрівка Спартою та Афінами"); ситуація рішення, коли учень мусить зіграти роль певного історичного персонажу і відповідно до власних переживань прийняти рішення, яке має значення для подальшого ходу історії; діалоги, коли учень має можливість вести розмову з важливих світоглядних питань.

Навчальна дискусія є одним з методів, який не тільки розвиває пізнавальну діяльність учнів, але й сприяє розвитку критичного мислення, дає можливість визначити власну позицію, формує навички відстоювати свою

думку. Виховна цінність дискусій у формуванні толерантної особистості полягає у виробленні самостійної позиції та власного погляду на світ, вмінні оперувати аргументами і визнавати вдалі аргументи інших, здатності зважати на думки однокласників, краще їх розуміти.

У вітчизняній методиці навчання історії метод дискусії найчастіше застосовують під час завершення вивчення теми з основних питань або ключової проблеми теми. Наприклад, можна провести такі дискусії: "Розпад Радянського Союзу: чи були інші шляхи виходу з кризи?"; "Чи можна вважати голодомор 1932-1933 років геноцидом проти українського народу?"; "Воїни ОУН-УПА – герої чи зрадники?" та ін.

Одним із різновидів дискусії вважають метод дебатів, під час якого відбувається обговорення заздалегідь підготовлених і зафіксованих виступів представників двох протилежних за позицією груп. Виховний потенціал цього методу полягає у формуванні таких якостей як самостійність, відповідальність, критичність, толерантність. Учні вчать працювати в команді, враховуючи різні точки зору учасників групи, брати на себе відповідальність та приймати рішення в екстремальних ситуаціях. Дебати вчать переконувати учасників, не демонструючи своє вміння нападати на супротивників.

Висновки... Таким чином, ми можемо зробити висновки, що такі інтерактивні методи навчання, як дискусія, метод проектів, дебати, ігровий метод та інші, в найбільшій мірі відповідають завданням виховання толерантної особистості в сучасному світі, в якому кожна людина повинна навчитися критично мислити, залагоджувати конфлікти, поважати і розуміти інших людей. Ці методи навчання сприяють розвитку особистості з такими якостями, як терпимість, комунікативність, самостійність, відповідальність та соціальна активність. Разом з тим проблема пошуку ефективних методів і прийомів у вихованні толерантної особистості учня в загальноосвітніх навчальних закладах України має ще багато нерозкритих аспектів і потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Література

1. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі: Монографія. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – 328 с.
2. Грива О.А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полі культурного середовища: Монографія. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2005. – 228 с.
3. Декларація принципів толерантності. Проголошена та підписана 16 листопада 1995 р. – Париж: ООН, 1996. – 16 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002.
5. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посібн. За ред. О.І.Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192с.
6. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія. 5-12 класи. – К.: Ірпінь, 2005. – 142 с.
7. Шимановський М.М. Толерантність у викладанні історії в школі // Шлях освіти. – 1997. – №3. – С.21-24.

Анотація

У статті розглядається проблема виховання толерантної особистості підлітка у процесі вивчення історії в загальноосвітніх навчальних закладах України, а також методи і прийоми навчання, які в найбільшій мірі сприяють розвитку якостей толерантної особистості учня.

Аннотация

В статье рассматривается проблема воспитания толерантной личности подростка в процессе обучения истории в общеобразовательных учебных заведениях Украины, а также методы и приемы обучения, которые в наибольшей степени способствуют развитию качеств толерантной личности учащегося.

Подано до редакції 29.02.2008.

© 2008

Темченко О.В.

САМОВДОКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ – ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Вивчаючи питання формування та розвитку професійної позиції вчителя, ми дійшли висновку, що однією з педагогічних умов цього процесу є систематичне самовдосконалення.

Професійне самовдосконалення розглядається нами як взаємозв'язок і взаємозалежність процесів професійного самовиховання і професійної самоосвіти. Професійне самовиховання – цілеспрямована активна діяльність особистості, метою якої є формування і вдосконалення позитивних якостей і усунення негативних відповідно до вимог професії. Професійна самоосвіта – це цілеспрямована робота з розширення та поглиблення своїх професійних знань, вдосконалення та набуття відповідних навичок та вмінь у процесі безперервної освіти.

Дійсно, неперервність освіти – це вимога часу. "... Педагогічна діяльність в основі своїй – творчий процес, оскільки він не зводиться до повторення одного разу засвоєного алгоритму і остільки в ньому постійно виникає щось нове" [3].